

landechen Christen-Vrouwenbond zulk een stemming heerscht, wat ik eigenlijk niet kan gelooven, dat men spreekt van „molenpaarden“, en „graan slepen en malen voor de heeren“, voorspel ik deze organisatie geen schitterend succes. Van zoo'n mentaliteit zijn onze vrouwen niet gediend. Het is zelfs droevig, dat dergelijke uitdrukkingen gebruikt worden. Waarlijk, wanneer onze vrouwen meebidden en meestrijden, meeslepen en meelijveren, terwijl toch voor haar geen plaats wordt ingeruimd in Kamer of Baden, slepen en malen ze geen graan voor de heeren, maar doen ze haar van God opgelegden plicht, en mogen zij de eer van haar Koning dienen.

Wil de vrouwenrubriek daartoe meewerken?

Is dit het doel van onzen Vrouwenbond?

Immers ja!

Laten dan onze vrouwen een stemming, als in „De Ster“ tot uiting kwam, uitbannen, zulke klachten wraken, en er voor bedanken, met molenpaarden vergeleken te worden. Anders wekt de Vrouwenbond geen sympathie. En dat zou zeer jammer zijn!

K. D.

ZENDING EN EVANGELISATIE.

internationale Zendings-raad.

II.

Een vorig maal hebben wij kort de historische wording van den I. Z. R. nagegaan, en tevens op zijn grondslag en doel gewezen. Nu willen wij eenige van zijn gewichtigste besluiten de revue laten passeeren.

Op deze internationale bijeenkomst werd Duitschland gemist. Wel was op de vergadering van Crans waarover wij in ons eerste artikel spraken, aan Duitschland de broederhand toegestoken en ook aanvaard, maar daarmee waren de beletselen voor een innige samenwerking nog niet uit den weg geroemd. Het valt niet te ontkennen, dat aan de Deutsche zending groot onrecht is aangedaan door de geallieerde mogendheden; en al mogen wij niet de regeringen met de zendingscorporaties vereenzelvigen, toch was in de hitte van den strijd ook van de zijde der zending niet altijd recht gehandeld. Daarbij, aan Duitschland zijn zoo goed als al zijn zendingsvelden ontnomen; het staat nu onder de zendingdrijvende volken geheel achteraan. En zoo was het wel te begrijpen, dat Duitschland geen gedelegeerde naar de vergadering te Lake Mohonk zenden kon.

Men heeft niet nagelaten zijn spijt over de afwezigheid der Duitschers uit te drukken. Trouwens, het is algemeen bekend, dat in het zendingswerk de Deutsche broeders een zeer belangrijk element vertegenwoordigen; en daarom viel het te meer te betreuren, dat zij hun stem in den Raad niet konden doen hooren. Uit het verslag der vergadering in het Allg. Miss. Zeitschrift blijkt, hoe gewenscht het geweest was, dat de Deutsche stem was gehoord.

Van het eigensoortige van den Deutschen arbeid in de zending heeft op de 25ste Algemeene Zend. Conf. Dr. Gunning een enkel woord gezegd. Hij wees allereerst op de organisatie van het werk op het arbeidsveld met deze woorden: „Ik denk

daarbij allereerst aan de wijze, waarop de Inlandsche kerk door hen wordt ingericht. Reeds in 1882, toen de zending onder de Bataks ruim twintig jaren oud was, heeft men daar een kerkorde ontworpen, die aan de Inlanders zekere bevoegdheden gaf in het bestuur hunner kerkelijke aangelegenheden. In verband daarmee heeft men meer dan elders aandacht gewijd aan het zelfonderhoud der gemeenten.“ Het schijnt wel, dat de Duitschers niet consequent op deze lijn zijn doorgegaan; men leze het oordeel van wijlen Dr. Dijkstra in De Macedoniër van Januari in zijn „Uit mijn camera“.

In de tweede plaats dacht Dr. Gunning aan de organisatie van het werk der zendelingen. „Ik weet wel, dat de aanstelling van een Ephorus in onze toestanden niet past, maar ik aarzel niet te verklaren, dat de uitdrukking „Souvereiniteit in eigen kring“ vaak is een mooi woord voor een leelijke zaak, en menigmaal synoniem is met de soevereiniteit van het eigen ik.“ Er ware nog meer hierover te zeggen, maar wij willen niet te uitvoerig worden. Het gezegde is genoeg, om ook om deze redenen de afwezigheid der Duitschers te betreuren.

Men heeft anders wel moeite gedaan, de Duitschers te bewegen, naar Lake Mohonk te gaan. De beide secretarissen, Mr. Oldham en Mr. Warnhuis, zijn er expres voor naar Berlijn gereisd, nadat de pogingen van Nederland en anderen mislukt waren, maar het mocht niet baten. In het gebod op de vergadering van den Raad werd de Deutsche zending nu uitdrukkelijk herdacht, en treffend was, dat vooral de Fransche gedelegeerde vurig voor die zending bad.

Doch het motto was: bidden en werken. Breed werd de zaak der Deutsche zending behandeld in een sub-commissie, waarvan Dr. Baron Van Boetzelaer van Dubbeldam, de eenige Nederlandsche gedelegeerde, het voorzitterschap bekleedde. Het is wel zeker, dat het slagen van dit leere punt vooral aan zijn leiding te danken is, waarvoor ook wij hem dankbaar zijn. Voor de eenheid der christenheid en der christelijke zending was het noodzakelijk, dat de breuk hersteld werd, en deze is nu hersteld.

De Raad nam eenige resoluties aan met alle stemmen, waarin o.a. de noodzakelijkheid werd uitgesproken van het streven, om aan de Deutsche zendingscorporaties toe te staan het groote onbaatzuchtige werk, dat zij in de geallieerde landen voor 1914 verrichtten, weer op te vatten. Tegelijkertijd echter werd er met nadruk op gewezen, dat bijna iedere voornemenszendingscorporatie bezig was nieuwe rechten toe te staan aan de christelijke gezelschappen in het Oosten, en dat de tijden van den patriarchalen toestand tot het verleden behoorden. Ook constateerde de vergadering uitdrukkelijk, dat er niet de minste grond geweest was voor het schandelijke geroep tijdens den oorlog, alsof de Deutsche zendelingen zich aan verraad zouden hebben schuldig gemaakt en alzoo zelf de oorzaak geweest waren van hun verbanning.

Voor al dit punt is van het grootste belang. Er waren te Lake Mohonk 65 mannen en vrouwen bijeen, waarvan de grootste meerderheid behoorde tot landen, waarmede Duitschland gestreden had. Daarbij waren zij eveneens voor het grootste deel zendingsspecialiteiten, menschen, die met het zen-

dingswerk van nabij bekeken waren of er zelf geheel in leefden. Zij waren dus wel tot oordeelen bevoegd. En zie, deze allen getuigden unaniem, zonder dat ook maar één een tegenovergesteld standpunt innam, dat er van al die schandelijke beschuldigingen niets waars was, en de Deutsche zendelingen, in het algemeen genomen, zich correct in de hun vreemde landen hadden gedragen. Dat is toch wel een eechoortel voor onze Deutsche broeders en zusters!

En om de maat vol te meten, werd aan het slot de uitdrukkelijke hoop uitgesproken, dat ook in het belang der zaak van alle anderen, de gedelegeerden van het groote Vaderland der protestantsche zending op de volgende vergadering van den Raad aanwezig zouden kunnen zijn. En wat zeer opmerkelijk was, was het feit, dat Monsieur Daniel Couvé van het Parijsche zendingsgenootschap wel het meest kras dit als zijn wensch uitsprak! Dat is de triomf der christelijke liefde.

Om het gewicht der zaak geven we de aangenomen resoluties, al hebben deze ook reeds in andere bladen gestaan.

„Geloovende, dat de uitsluiting van Deutsche zendelingen van vele zendingsvelden grootelijks 't geestelijk leven van Duitschland schandt, door een uiting van geestelijk leven te verhinderen; dat zij internationale geestelijke gemeenschapsbanden verzwakt; dat zij niet-christelijke volkeren berooft van beschikbare hulp; dat zij de ontwikkeling van blijvende vriendschapsbetrekkingen tusschen de natien vertraagt; en verder, dat het doen voortbestaan van de bedoelde beperkende bepalingen het beginsel der godsdienstvrijheid, dat een levensbeginsel der kerk is, in gevaar brengt, —

geeft de Internationale Zendingsraad als zijn overtuiging te kennen, dat de wonden, door den oorlog geslagen, niet ten volle kunnen worden geheeld, voordat de weg voor de Deutsche zendelingen weder geopend wordt, om hun zendingswerk te hervatten.

Onder aanneming van deze algemeene beginselen besluit de Raad verder:

a. dat de Raad, ofschoon dankbaar voor het succes van de pogingen, van zendingszijde aangewend om de Deutsche zending in bepaalde gebieden te herstellen, overtuigd is, dat met betrekking tot veel uitgestrekte gebieden de sterkste en meest volhardende krachtsinspanning noodig zal zijn, om de wegneming of wijziging te verkrijgen van de bepalingen, waarbij Deutsche zendelingen daarvan worden uitgesloten, en daarom een beroep doet op de nationale zendingsorganisaties en genootschappen van die landen, waarvan de regering zendelingen, op grond van hun nationaliteit, uitsluit, om uit te vorsch, welke stappen er kunnen gedaan worden om den terugkeer van de Deutsche zendelingen en zendingscorporaties tot hun oude velden zoo spoedig mogelijk te verkrijgen, rekening houdende in alle gevallen met de politieke noodwendigheden in ieder afzonderlijk zendingsveld;

b. dat, aangezien er sedert 1914 radicale veranderingen gekomen zijn in de politieke formatie van vele landen, alsook in de mate van vrijheid, die thans erkend wordt aan de Inlandsche kerken rechtens toe te komen, zoo gelooft de Raad, dat het doel onder a. vermeld, alleen bereikt kan worden, indien de terugkomende zendelingen be-

klank, niet in de driften der bevolking, niet in een voorbijgaande opgewondenheid, maar in de zelfbewustheid, in de conscientie, in het Christelijk geweten van het Nederlandsche Volk“. (Adviezen, Tweede Deel, 1857, blz. 133.)

Eindelijk, ook toen elke kans op overwinnen was weggevallen, op 9 en 10 Juli 1857, sprak hij nog: „Uwe organisatie van het openbare schoolwezen is met de Schriften en het recht van alle gezindten, met het geloof der natie, met het volksgeweten, in strijd. Uwe Volksschool neemt, met het Kruis, het Christendom weg. Vereenig Jood en Christen op ééne volksschool, zoodat gij ter wegneming van het kenmerkend-christelijke verplicht zijt, en geef dan aan die onchristelijke schoolgemeenschap den Christelijken titel, dit noem ik heiligschennis. Uwe Christelijke lens is een onzedelijk woordenspel, dat ontheilighing door heiligschennis verbloemt“. (Open Brief, 1857, blz. 6.)

De Minister van Justitie, Mr. Van der Brugghen, daarop repliceerende, zeide toen: „En nu vraag ik aan den heer Groen, of dit alles, wat ik opgenoemd heb, heiligschennis is: of dit alles is verloochening van het kruis van Christus? Ik laat het over aan zijn geweten en aan het geweten van het Nederlandsche Volk, om op die vraag het antwoord te geven“. (Adviezen, Tweede Deel, 1857, blz. 276*.)

Hier tegen schreef Groen: „De kleine minderheid zal, naarmate natuur en strekking der Wet duidelijker wordt, met des te meer vrucht zich be-roepen op de Christelijke conscientie, zoowel van den Minister van Justitie als van het Nederlandsche Volk. Een beroep op de Christelijke conscientie van het Volk. Het zal blijken, dat een wet, zonder Bijbel en bepaald

KUYPER-BIBLIOGRAFIE.

door

J. C. RULLMANN.

XIX.

19. „Het Beroep op het Volksgeweten“. Rede ter opening van de Algemeene Vergadering der „Vereeniging voor Christelijk Nationaal Schoolonderwijs“, gehouden te Utrecht, den 18den Mei 1869. Amsterdam, B. H. Blankenberg Jr., 1869.

Dr. Kuyper heeft zich bij het opgeven van datums meermalen vergist. Maar één dactijfer heeft hij steeds goed onthouden. Het was 18 Mei 1869, de datum, waarop hij in de Domkerk te Utrecht deze opwekkende rede hield.

En waarom bleef die avond hem zoo onvergetelijk?

Hoor hem zelf. „Dit duurde tot 18 Mei 1869, toen ik in de consistoriekamer van de Domkerk te Utrecht, op een mij onvergetelijken avond, voor het eerst den man ontmoette, die door zijn vasten blik, door zijn ernstig woord mij terstond zoo machtig aangreep en imponeerde, dat ik van die ure af zijn geestesverwant, neen meer, zijn geesteskind ben geworden.“ (Gedenkboek, 1897, bl. 71. Zie ook: Bedoeld noch gezegd, bl. 25.)

Groen van Prinsterer was toen reeds een grijsaard, en zijn gezondheid wankelende. Eerevoorzitter der vereeniging voor C.N.S., had hij het vorig jaar de Algemeene Vergadering te Arnhem niet kunnen bijwonen. Maar ditmaal had hij toegevoegd aan den welwillenden aandrang der leden van de Hoofddirectie, om het voorzitterschap der vergadering op zich te nemen; want deze bijeenkomst droeg dit jaar een geheel exceptioneel karakter, aangezien men samenkwam even

voor de verkiezingen, waarbij de kwestie van het onderwijs op den voorgrond stond.

De Hoofddirectie, wenschende, in dit ernstig tijdsgevoel, aan het constatareeren van eensgezindheid bevorderlijk te zijn, stelde aan de algemeene vergadering voor, te verklaren: vooreerst, dat, ter eerlijke naleving van de wet van 1857, in den zin en geest waarin ze tot stand kwam, wijziging van art. 23, 24 en 33 vereischt werd, en ten anderen, dat aan elken meer afdoenden waarborg van gewetensvrijheid, wijziging van art. 194 der Grondwet zou moeten voorafgaan.

Dit praeadvies der Hoofddirectie was de wederopneming van een, sedert Juni 1866, bijkans in vergetelheid geraakt program.

Achtereenvolgens verschenen nu van Groens hand een tiental vlugschriften onder den titel: Zelfstandigheid herwonnen of Parlementaire Cijfers en Zedelijke Volkskracht. I—X. Februari—Juli 1869.

De hoofdstrekking dezer geschriften was het herwinnen van de zelfstandigheid der Antirevolutionaire partij uit de doodelijke omarming van het conservatisme, door, ditmaal althans, bij de stemmen van 1869, de schoolkwestie uit het slijk der politieke combinatiën en speculatiën wederom op te heffen tot levensvraag, tot conscientievraag van het Nederlandsche Volk.

Reeds op 30 November 1855 had Groen van Prinsterer in de Tweede Kamer weerstand geboden tegen het hoofdbeginsel der onderwijswet: „Volksopvoeding waarbij de Christelijke waarheid als kerkelijk leerbegrip ter zijde gesteld wordt“. Hier tegenopende Groen toen de stelling: „Het Christendom uit de volksopvoeding te weren, strijdt tegen het verlangen der Natie“. En aan het einde van zijn betoog verklaarde hij: „Hetgeen wij hier gewetenshalve belijden, vindt weer-

reid
rege
hou
telijk
begir
c.
tegen
oorlo
poral
loopi
sing
overl
corpe
d.
gen,
als
dij
eend
politi
hoew
tot z
wien
zend
rizal
spok
de vl
dig g
gen c
aan
ex en
in ov
der l
e.
het v
verie
herin
tenen
breid
degel
christ
hebb
mel l
haar
volge
niet
ervar
waar
te da
Wij
De
Gispi
Dr R
schrit
tinger
de H
porat
behoe
zendi

Der
sche
jubile
Bij w
drich
einter
Heyd

leerba
of alf
zalig
wet i
weie
werp
Sed
king
uit.
En
was t
Ons
Halpr
April
een l
zal d
het zi
wat m
tig ge
een te
deel
niet,
in u
En
des l
den o
van o
weish
niet w
koner
Christ
vereer
hereid
stellen
en ter
een p
eenige
demon

reid zijn samen te werken met de plaatselijke regeringen en met den nieuwen geest, die de verhouding van Westersche zendingen tot de christelijke kerken van ieder afzonderlijk zendingsveld, begint te kenmerken;

c. dat waar Deutsche zendingsvelden, teneinde tegemoet te komen aan den noodtoestand door den oorlog geschapen, door niet-Deutsche zendingscorporaties bezet zijn, deze bezetting als een voorloopige moet beschouwd worden en de eindoplossing moet bereikt worden door vriendschappelijk overleg tusschen de oorspronkelijk daar arbeidende corporatie en de plaatselijke kerken;

d. dat met betrekking tot openlijke beschuldigingen, gericht tegen de Deutsche zending, deze Raad als zijn meening te kennen geeft, dat zooveel hij dit heeft kunnen nagaan, de uitsluiting van geallieerd gebied toe te schrijven was aan algemeene politieke overwegingen; verder, dat deze Raad, hoewel niet de plaats innemende van een rechtbank, tot zijn beschikking heeft een groote menigte bewaarmateriaal betreffende de landen, waar Deutsche zendingen werkzaam waren, en dat hij, dit materiaal overziende, overtuigd is, dat algemeen gesproken de Deutsche zendingen, werkende onder de vlag van andere natieën, zich niet hebben schuldig gemaakt aan onloyale handelingen of aan pogingen om de bevolking van die gebieden tot ontrouw aan hun regeringen aan te zetten, en dat, zoo er ergens uitroeringen voorkwamen, deze niet in overeenstemming waren met het zendingsbeleid der Deutsche corporaties;

e. dat de Raad, telkens weder zich bewust van het verlies, veroorzaakt door de afwezigheid van vertegenwoordigers der Deutsche zending en zich herinnerend, hoe lang en onbaatzuchtig de christenen in Deutschland gewerkt hebben aan de verbreiding van het Evangelie in de wereld, en hoe degelijk zij de opvoeding en verzorging van christengemeenten op het zendingsveld bevorderd hebben, zoowel zijn innige deelneming uitsprekt met hen, wanneer zij lijden onder de knotting van haar zendingsarbeid, als ook zijn hoop, dat zijn volgende vergadering weder het voorrecht zal genieten, partij te kunnen trekken van die zendingservaring en kracht van christelijke persoonlijkheid, waaraan vroegere zendingsbijeenkomsten zooveel te danken hadden."

Wij hebben er niets meer aan toe te voegen. De vraag blijft nog te beantwoorden, hoe deze uitspraken in Deutschland worden opgenomen. Prof. Dr. Richter, redacteur van het „Allg. Miss. Zeitschrift", verklaart, dat „ze alle billijke verwachtingen bevredigen"; meer is niet nodig. Moge nu de Heere den arbeid der aangeduide zendingscorporaties en van den Raad zelf zegenen, ook ten behoeve van de allerwege uitgesloten Deutsche zending.

J. D. WIELENGA

UIT DE BUITENLANDSCHE KERKEN.

Waar zijn ze gebleven?

Den zeventenden Juni 1871 vierde de Nederlandsche Gereformeerde Kerk van Elberfeld het 25-jarig jubileum harer „weder-openbaring" (Neugestaltung). Dit was een heerlijk feest voor Dr. Hermann Friedrich Kohlbrügge. In zijn toespraak memorieerde zijn uitnemende vriend en tevens ouderling Von der Heydt den grooten invloed, in zeer wijden kring

leerbegrip, waar de naam van Christus, of niet of althans niet als de eenige Naam, waardoor wij zalig moeten worden, mag worden genoemd, geen wel is waar bij de Natie, indien het volksgeweten ontwaakt, rust heeft. (Over het Ontwerp van wet op het L. O. bldz. 206-208.)

Sedert zag Groen verlangend naar de ontwaaking van het geweten der Christelijke bevolking uit.

En nu, in 1869, vlak voor de Kamerverkiezingen, was er onder zijn vlugschriften ook een, getiteld: „Ons Schoolwet-program, gericht aan de Hulpverenigingen van C.N.S.", en gedateerd 5 April 1869, waarin hij op bldz. 29 vroeg: „Zal dan een beroep op rechtsgevoel en waarheidszin, zal dan het ontwakend volksgeweten, omdat het zich, met plichtmatige nauwgezetheid, van al wat naar dreigement zweemt, onthoudt, nooit krachtig genoeg zijn om de wegneming te verkrijgen van een tegen de Christelijke opvoeding van het meerendeel der Natie gelegden slagboom! ... Vergeet niet, dat er nog een Christelijk geweten leeft in uw volk."

En met instemming nam hij uit De Hoop des Vaderlands van 3 Maart 1869 de woorden over: „Velen verkeerden in den waan, dat er van onze zijde nog niets hoegenaamd ter schoolwetsherziening is geformuleerd, ja, dat we zeker niet weten wat we willen. Hiernaan moet een einde komen; een eerste stap daartoe zal zijn, dat alle Christelijke bladen en op hun voetspoor alle Hulpverenigingen het driedelig voorstel, ook als voorbereiding ter herziening van art. 194, aan de orde stellen, 't allen belangstellenden ter bestudeering en ter popularisatie aanbevelen. We hebben dan een punt, waaraan wij alle krachten kunnen vereenigen, ook een steunpunt voor eene contra-demonstratie tegen het Nut. Vooral de Hulpver-

gevoerd door Kohlbrügge's prediking. Uit deze toespraak wil ik slechts herinneren, dat Von der Heydt sprak van een schare van jonge mannen, die als blijde getuigen der zuivere waarheid in Duitschland en elders waren uitgegaan. Deze lofspraak was niet overdreven. In 1871 bezat Duitschlands Gereformeerde kerk dus nog een schare van getrouwe predikers naar het slag van den onder het ouder geslacht ook hier te lande welbekende W. Einthaus. Doch naast deze schare-min of meer verwant in gedachte aan Kohlbrügge, waren er nog veel meer andere predikanten, die de Geref. waarheid liefhadden en predikten, getuige de jubileumuitgave bij gelegenheid van het 300-jarig bestaan van den Heidebergischen Catechismus, bezorgd door de predikanten der Gereformeerde gemeente te Elberfeld.

Elberfeld en Barmen, het gansche Bergsche land, is zeer langen tijd een oase geweest in de kerkelijke wereld van Duitschland.

In het midden der vorige eeuw was aldaar o.a. predikant de hier zoo goed bekende en vermaarde Gottfried Daniel Krummacher, een leer-aar, die mij eens door een man, die niets van de tegenwoordige Gereformeerde predikanten, welke hij nimmer hoorde of had hooren prediken, meest hebben, werd aangewezen als nog eens een echte oude schrijver te zijn, overjaarsch koren — de onkundige man, misschien wel een der zegginsmannen van den veelzijdigen Gereformeerden (?) medewerker van „De Rotterdammer", wist niet, dat Krummacher predikant was geweest voor nog geen halve eeuw in de „staande kerk" van Elberfeld.

Het feit echter, dat er voor een halve eeuw nog zooveel Gereformeerde predikanten, mannen van grooten naam, in Duitschland waren; mannen van wie in binnen- en buitenland geen geringe invloed uitging, dringt tot de vraag: is daar niets of slechts weinig van overgebleven? Waar zijn de leerlingen, de catechisanten van deze voorgangers?

Vooraf in de Rijn-provincie, in het Bergsche land, in Westfalen, ja overal verspreid, van Polen tot de Zwitsersche grens, werden zulke predikers aangetroffen; te Potsdam, Stettin, Halle, doch ook in kleinere steden en dorpen.

Is er niets van al dezen arbeid overgebleven? Dat is niet te veronderstellen. Dat is ook metterdaad niet het geval. Doch voor wat er nog rest aan Gereformeerde belijden en beleven, droegt in Duitschland een bijzonder groot gevaar, het gevaar van het sectarisme. Een gevaar, dat in alle die landen groot is, waar de „staande kerk" steeds meer afwijkt in belijden en beleven van der vaderen voetspoor, zonder dat zulk een kerk tot reformatie komt. Als reformatie achterwege blijft, keeren zeer velen der vromen in tot de tent en de zaal der „Gemeinschaften", der „Sunderkerken".

Dit verschijnsel is schier nergens sterker waar te nemen dan in Duitschland. Dit is het groote gevaar voor het kerkelijk leven in dit groote land. Moge de vroomheid in zulke vergaderingen voor een tijd nog bewaard blijven, straks ontwaakt zij in allerlei droomerijen en er gaat van haar geen wederbarende kracht uit tot omzetting en kerstening eener van God zich vervreemdende natie.

De Heere heeft ook in Duitschland nog zijn duizenden, die nog niet de knie bogen voor de goden

eenigingen kunnen hier onberekenbaar veel goeds doen, zij moeten de zaak onder 't volk, kiezers en niet-kiezers, brengen. Niet op ministers moeten we onze verwachting bouwen, onze kracht ligt in den volksgeslacht, in 't volksgeweten."

Dit citaat ontleende Groen aan hetzelfde nummer van De Hoop des Vaderlands, waarin Dr. Kuyper z'n artikel „Aan den interpellant in het Volksblad" had geschreven. En ook uit dat artikel van Dr. K. citeerde Groen in Ons Schoolwet-program, bl. 35, de ons reeds bekende woorden: „Verwonderlijk is 't niet, dat er onzerzijds zoo krachtig, maar dat er niet nog veel krachtiger tegen de openbare school, gelijk ze thans is, wordt te velde getrokken. En daarover schaam ik mij; niet over onzen strijd tegen de schoolwet, maar over de zondige lauwerheid des geloofs, die ook daarin weer openbaar werd."

Groen beaamt deze „zielekrete" van Dr. Kuyper, en schrijft dan: „Wanneer bij ons, evangelie-belijders, ook bij de ijverigsten, dit schuldbesef algemeen, wanneer het populair wordt, omdat men zelf, in die gemoedsstemming, met Dr. Kuyper (zie de voorrede op zijn Nuisbeweging), niet aan toevallige combinatiën, maar alleen aan de onverwinnbare kracht van het volksgeweten, de zegespraal vraagt der zaak, die men op het hart draagt", dan zal men ervaren, dat de Christelijk-Historische richting, meer dan het ongelooft onderstelt, vernag. Soms is onze richting sterk. Omdat ook met den geringste, dezelfde grondslag van zielevrede en dezelfde drijfveer van plichtsbetrachting ons verbindt. Omdat heiligen wij gewetenshalve belijden, weerklank vindt, niet in de driften der bevolking, niet in een voorbijgaande opgewondenheid, maar in de zelfbewustheid, in de consciëntie, in het Christelijk geweten van het Nederlandsche volk."

der-eeuw; deze duizenden vervreemden zich steeds verder van de officiële kerk en leven een half-slachtig leven op kerkelijk gebied. Zij zelf vernijden de kerk, gebruiken niet meer de sacramenten, of voegen zich bij de vele secten, die voorspoedig zijn in haar groei. Hunne kinderen laten velen toch nog doopen in de kerk, die zij zelf niet meer bezoeken, en zij laten hunne kinderen veelal daarin nog „aannemen" op zeer jeugdigen leeftijd, doch de ouders zelf komen er niet meer. Dit werkt en kan ook niet anders dan hoogst verderfelijk werken op die kinderen.

Er komt door den regel van vrome, doch onkerkelijke huisgezinnen niets terecht; ja, uit zulke kringen komen heel vaak de bitterste en felste tegenstanders van allen godsdienst. Dit is het groote gevaar voor het godsdienstig leven in Duitschland.

En nu mogen wij niet het eene doen en het andere nalaten!

De actie voor Hongarije zou ik niet gaarne zien kwijnen. Doch ik zou er mij niet in kunnen vinden, indien onze actie en belangstelling daarin opging. Kunnen wij niets doen voor die kringen en die vromen van Gereformeerde origine, die dreigen om te komen in het moeras van sectarisme en conventiële-geest?

Die geest, nog eens, is in zijn ontstaan te verklaren; is eenigszins te verontschuldigen; is minder schuldig dan in ons land en heeft een andere oorzaak. Nederland behoort tot de weinige landen, die rijk zijn gezegend geworden door heerlijke reformatische acties, die in den loop van de vorige eeuw hebben geleid tot de openbaring van krachtige vrije kerken; een verschijnsel, dat weer gunstig reageerde op de „staande of groote kerk".

Dien zegen heeft Duitschland niet in die mate genoten.

Uit dankbaarheid voor die goede gunste van God moeten wij, nu in zoovele landen de Christenen hunne handen tot ons uitbreiden, vragende om hulp, het onze doen om de Gereformeerden in Duitschland te helpen.

Val hen niet hard, deze vromen, die zich afkeeren van de kerk en inkeeren tot de „Gemeinschaften".

Ook in Duitschland zijn naast volslagen ongelooft mannen op de kansels nog te veel voorgangers van het slag, waarvan Ibsen in zijn Spoken ons zulk een weerzinwekkend type heeft geschetst. In Eisenach hoorde ik in een huiselijke godsdienstoefening voor het ontbijt den vader spreken over Psalm 23: de Heere is mijn herder.

!Was uitnemend!

Wij kwamen in gesprek.

!Stond hem niets aan, dat ik predikant was: die heeren dienen alleen om het groote „Gehalt", traktament.

!Was nog voor den oorlog.

Ik deelde hem mede, hoe groot mijn traktament wel was.

Nu ja, als hij dan wel kwalijk kon beweren, dat in onze kerken de verzoeking der groote traktamenten haast de ergste kon wezen, de werkelijk vrome man wantrouwde toch de officiële bedienaren des Woords.

Wij moeten helpen!

Kunnen wij helpen?

Laat ik u iets mogen mededeelen van Dr. Kohl-

Hier herhaalde Groen zijn eigen woorden uit de Tweede Kamer in 1855, doch nu toegelicht met citaten uit geschriften van Dr. Kuyper.

Deze was dan nu ook wel de aangewezen predikant om als pastor loci te Utrecht de Openingsrede voor de Algemeene Vergadering te houden.

Maar ook kon hij wel geen rede houden, die nu meer op te date, en meer in den geest van Groen was, dan eene over „het beroep op het volksgeweten".

En het is ons, als zagen we de tinteling in Groens oog, aanstonds reeds toen Dr. Kuyper zijn rede begon met deze woorden: „Zichtbaar wint bij de mammen onzer richting de overtuiging veld, dat in het beroep op het volksgeweten de kracht van ons streven ligt."

Deze rede was als 't ware de echo op Groens veeljarig roepen.

Hier zag Groen nu op den kansel den man staan, die, beter dan hij zelf dit vermocht, het klavier der volksconsciëntie zou bespelen.

En wij kunnen ons voorstellen en indenken, welke blikken, en welke woorden, er straks in de consistoriekamer van de Domkerk, tusschen die twee gewisseld zijn.

Gelijk Da Costa, na jaren, op zijn hoofd de zegnende hand van Bilderdijk nog voelde als een zalving, een wijding, een roeping; als de zalving van den jeugdigen David door den Godsmann Samuel tot koning — zoo bleef de indruk van deze eerste kennismaking met Groen van Prinsterer in de ziel van Dr. Kuyper onuitwischaar.

En Groen zelf zinspeelde, kort na deze ontmoeting, in de Nederlandsche Gedachten van 1 September 1869, voor het eerst openlijk op Dr. Kuyper als den toekomstigen leider der Antirevolutionaire partij.